

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
МУ Управление образования Тес-Хемского кожууна
МБОУ Кызыл-Чыраанская СОШ

РАССМОТРЕНА:

На педагогическом совете

Протокол № 41

от «25» августа 2025 г.

СОГЛАСОВАНА:

Зам. дир. по УВР

Дотан
/Донгак Е.М./

«02» сентября 2025 г.

УТВЕРЖДЕНА:

директором школы:

Эрендей А.В.
/Эрендей А.В./

Приказ № 4

«02» сентября 2025 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной /тувинский/ язык»

для обучающихся 10 класса

Ак-Эрик, 2025 г.

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Тыва дыл

10 класс

10 дугаар класска тыва дылга ажылчын программазын РФ-тиң Өөредилге болгаш эртем яамызының 2010 чылда үндүргени «Примерные программы по учебным предметам. Стандарты второго поколения. Русский (родной) язык. 5-9 кл.» болгаш А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандииниң 5-9 класстарга тыва дылдың болгаш 5-11 класстарга харылзаалыг чугаа сайзырадылгазының (2008 ч.) программаларына даянып, ийги салгалдың ӨФКС негелделеринге дүүштүр немелделерни болгаш эдилгелерни К.Б.Доржу, Ч.А. Сарыглар ажылдап кылганы «Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазынга чижек программаларына» (2017) «Кол ниити өөредилгениң 5-9 класстарына «Төрээн (тыва) дыл» эртемниң чижек өөредилге программазында» (Тургузукчулары: ф.э.к. К.Б. Доржу, Ч.А. Сарыглар. 2021.) чамдык темаларның туруштары Федералдыг ажылчын программада (2023ч.) өскерли бергени-биле календарь-тематиктиг план тургузарына бергедээшкиннер туруп болур. Ынчангаш 2023-2024 өөредилге чылында федералдыг ажылчын программаже чоорту шилчииринге методиктиг дуза чедирер сорулга-биле чижек календарь-тематиктиг планнаашкын үшкү салгалдың ӨФКС негелделеринге дүүштүр немелделерни болгаш эдилгелерни Сарыглар Ч. А. ажылдап кылган чижек программазына даянып тургускан

Кол ниити өөредилгениң төрээн дылга чижек программазын Федералдыг күрүнениң өөредилге стандартының негелделеринге дүүштүр тургускан (РФ-тиң Өөредилге яамызының дужаалы, ноябрь 16, 2022, №993; №1014, 23 ноябрь 2022). Ол ышкаш Үшкү салгалдың федералдыг күрүне стандартында көрдүнген Ниити өөредилгениң уткашынарының үндезин өзээнге болгаш Кол ниити өөредилгениң түңнелдериниң негелделеринге даянган *“Федеральная рабочая программа по предмету “Родной (тувинский) язык” для уровня среднего общего образования (СОО)”* (2022) деп программаны үндезин кылдыр алган болгаш Россияның Өөредилге болгаш эртем яамызының 2022 чылдың декабрь 8-те үндүргени 732 дугаарлыг дужаалына көрдүнген өскерилгелерни өөренип көргөн. Ук материалдарда эге ниити өөредилгениң чижек программазын уламчылаар болгаш кол ниити өөредилгени улам сайзырадырының бүгү талалыг кылдыныгларын боттандыраар программазының кол идеяларын болгаш дүрүмнерин, тыва дылдың онзагай демдектерин барымдаалавышаан, тургускан.

Тыва дыл – Азия диптиң төвүнде чурттап чоруур түрк дылдыг чоннарның төлээзи болур тыва чоннуң төрээн дылы. Тыва дыл ук чоннуң аразында кол харылзаажылга дылы болуп, ниитилелдин аңгы-аңгы адырларында, эң ылаңгыя культура болгаш эртем төптеринде

ажыглаттынып болгаш амыдыралдың янзы-бүрү негелделерин хандырып чоруурундан аңгыда, дараазында хүлээлгелерни база күүседип турар:

- тываларның салгалдарының аразында харылзажылганың база бир аргазы бооп;
- тываларның өгбелериниң чүс-чүс чылдарда аас чугаа дамчыштыр салгап ап келгени тыва улустуң байлак аас чогаалының хөй янзы жанрларының шыгжаттынып, кадагалаттынганы дыл болуп;
- амгы үеде нептереп турар массалыг чепсектерниң, уран чүүл база культураның хөй аңгы хевирлери (жанрлары) байлаа-биле ажыглаттынып;
- сөс болгаш чечен чогаалдың чогааттынып, нептереп турарының бадыткалы болуп;
- өске эртемнерни шиңгээдип алырынга өзек болбушаан, уругларның бүгү талазы-биле сайзыралынга идиг болуп;
- эртемде чаа ажыдышкыннарның дылы болбушаан;
- амыдыралдың аңгы-аңгы адырларындан бүгү информация, медээлерни дамчыдар болгаш чыырының кол аргазы болуп, тыва чонга бараан болуп чоруур.

Ортумак (долу) школага 10 дугаар класска тыва дылга дараазында кол сорулгаларны боттандырамынче угланган:

- өөреникчилерниң национал бот-медерелин национал культуразынга, төрөөн дылының байдалынга, хамааты ээ-харыысалгазынга даянып хевирлээри;
- өөреникчилерниң салым-чаяанынга, сонуургалдарынга база негелделеринге дүүштүр, республиканың экономика болгаш социал дээш өске-даа адырларының специалистерни хереглеп турар амгы база келир үеде медээлерин барымдаалап, профильдер аайы-биле өөредири;
- республиканың онзагайларын болгаш күш-ажылдың саарылгазының негелделерин билип, өөреникчилерге профессионалдыг эртем чедип алыры-биле дең байдалдарны тургузары.

Ортумак (долу) ниити өөредилге черин доозуп турда, түңнел күрүне аттестациязын дужаары (регионалдыг түңнел хыналданы кылдырары) албан. Тыва дыл эртеми тыва литература эртеми-биле сырый харылзаалыг, ынчангаш түңнел аттестацияны чогаадыг хевиринге бижидери көрдүнүп турар. Ол чогаадыгның түңнелдери тыва дылга болгаш тыва литературага хамааржыр кылдыр хынаарының негелделерин тургузарын сүмелеп турар.

Ниити өөредилгениң национал-девискээр кезээн шиңгээдип алганының түңнелинде өөреникчи ниити өөредилге билиглерин, арга-мергежилин болгаш өөренир ажил-чорудулгазының аргаларын бедидип болгаш калбартыр аргалыг болур. Ниити билиглерни, арга-мергежилдерни, ажил-чорудулганың аргаларын, культураның чугула кезээ дег, шиңгээдип алыры өөреникчилерниң сайзыраар болгаш амыдырал-чуртталгага чаңчыгарының чогумчалыг байдалы болур.

10 класска:

- Дылдың хевирлеринин дугайында билиглерни (литературлуг дыл, кара чугаа) сөзүглел тургузарыга ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны, янзы-бүрү монолог болгаш диалог сөзүглелдерни болгаш кайы-бир жанрга (ушта бижилгелер, допчулай бжири, илеткелдер, дыңнадыглар, үнелелдер, рефераттар, чогаадыглар) сөзүглелдерни тургузуп билири;
- стиль болгаш жанр аайы-биле аас болгаш бижимел сөзүглелдерни тургузары;
- шилип алган профилинин аайы-биле сөзүглел тургузарда, дылдың уран аргаларын медреселдиг ажыглаары;
- сөзүглел-биле ажылдаарда, номчулганың (дилеп-тывар, көөр, таныжар, шинчилээр дээш о.ө) болгаш дыңнаарының (сөзүглелди долугузу-биле билип алыр, кол утказын билип алыр, херек медээ тып алыр) янзы-бүрү хевирлерин ажыглаары;
- сөзүглелде көскү болгаш чажыт, чугула болгаш чугула эвес медээлерни, тема болгаш кол бодалын барымдаалап сайгарары;
- информация алыр чүүлдерден (массалыг информация чепсектеринден, Интернеттен, аудио-, видеоматериалдардан...) бодунга херек материалдарны уштуп ап, ооң бижимел сөзүглелин тургузуп билири;
- бижимел сөзүглелди медээ дамчыдар өске хевирлерже (Интернетче, аудио-, видеоматериалдарже...) шилчидип билири;
- хөйнүң мурнунга чугаалаар чүүлүнүң темазын шилип, сорулгазын тодарадып, шын дамчыдып, чугаа культуразын сагып билири;
- чугаа үезинде тыва литературлуг дылдың орфоэпия талазы-биле болгаш лексиктиг, грамматиктиг, стилистиктиг, орфографтыг, пунктуастыг нормаларын сагыыры;
- бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазын дылдың нормаларыга дүгжүп турарының талазы-биле үнелээри;
- аас болгаш бижимел чугааның дылдың нормаларыга дүгжүп турарын үнелээри-биле дыл словарьларын болгаш тайылбыр номнарны ажыглаары;
- бердинген сөзүглелде дылдың кезектерин танып, оларның аразында харылзаазын эскерип, деңнелин тодарадып билири;
- янзы-бүрү темаларга аңгы-аңгы авторларның чугаазын (ооң иштинде тыва дылдың байлааның болгаш чаражының, онзагайының дугайында) тайылбырлап билири;
- тыва дылдың болгаш тыва дыл эртеминиң сайзыралының болгаш төөгүзүнүң дугайында билири;
- чугаа үезинде өске кижиниң бодалыга хамаарыштыр бодунуң чөпшээрэжи азы чөпшээрешпейн турарын илередип билири;

- дылдың стилистиктиг курлавырларын үнелеп билири; сөзүглел тургузарда, ооң стилиниң демдектерин чидирбези;

- бердинген сөзүглелге үнелелдерни берип билири.

10 дугаар класска кол өөренир, билип алыр чүүлдери:

1. Дыл – кижилерниң харылзажырының чугула чепсээ, ооң ниитилел хүлээлгелери. Дылдарның өг-бүлезиниң дугайында билиг. Бурунгу түрк дылдарның өг-бүлези. Тыва дыл – түрк дылдарның бирээзи, ооң өске түрк дылдар-биле төрөл демдектер

Түрк дылдарның бурунгу хевирлериниң бирээзи – бурунгу түрк орхон-енисей бижиктериниң дылы. Руниктиг бижиктиг тураскаалдарның шыгжаттынганы. Бжимел тураскаалдарның хевирлери болгаш жанрлары.

Амгы тыва дылдың ажыглаттынып турар хевирлериниң дугайында билиг. Литературлуг дыл, ооң нормалары.

Дылдың ажыглаттынарының бир хевири – диалект. Тыва дылдың диалектилери, оларның бөлүктээшкини.

Массалыг медээ чепсектериниң дылы. Оларның тыва чугаа культуразын сагып турары болгаш хажыдышышкыннары.

2. Түрк дылдар болгаш тыва дыл дугайында билиглерин бадыткап, түңнөп, дамчыдып, амыдыралга ажыглаары. Бижиктиг тураскаалдарның шыгжаттынганын тайылбырлаары. Амгы тыва дылдың ажыглаттынып турар хевирлерин билири. Литературлуг дылдың нормаларын сагыыры. Радио-, теледамчыдылгаларның, солун-сеткүүлдүң, хөй-ниити черлеринде чарлалдарны хайгаараары, ында дыл частырыгларын тывары болгаш оларны болдурбас дээш чүнү кылырын медресеп билири.

Чугаа сайзырадылгазы: Бичии чаштың эртемче чүткүлүн оттуруп, өөредип-кижизиткен башкызынга азы дыл дугайында билиглерни берген эртемденнерге тураскааткан «Баштайгы башкым дугайында сактышышкыннар» деп темага публицистика стилинге чогаадыг-тоожуушкун бижири.

Календарь-темалыг планнашкын

Тыва дыл 10 класс

68 ш

Катаптаашкын – 4 шак.

Хыналда болгаш чогаадыкчы ажылдар (хыналда ажыл, эдертиг, чогаадыг, словарьлыг диктант, төлевилел дээш о.ө.) – 5 шак.

Курлавыр – 1 шак.

Теория болгаш практика – 58 шак.

Блок Дыл дугайында ниити билиглер	Тема (ооң иштинче кирип турар билиглер) Дыл дугайында ниити билиглер	Шак саны ниити б/ш тема аайы-биле Ниити шагы – 5+2	Эрттирер үези	
			План	Факт
	Дыл болгаш ниитилел	1	02.09	
	Дыл болгаш культура	1	05.09.	
	Түрк дылдарның аразында тыва дылдың туружу	1	09.09.	
	Эртеги түрк руниктиг бижиктиң тураскаалдары Тыва дылдың ажыглаттынып турар хевирлери	1	12.09.	
	Хыналда диктант. Частырыглар-биле ажыл Угаап боданышкын хевиринге чогаадыг Частырыглар-биле ажыл Хыналда ажыл	5	16.09. 19.09. 23,26,30. 09.	
Фонетика. Орфоэпия. Орфография	Фонетика, графикага катаптаашкын	Ниити шагы -12		
	Орфоэпияга катаптаашкын	1	03.10	
	Орфоэпияга катаптаашкын	1	07.10	
	Чугаа агымынга үннерниң өскерлири Ажык үннерниң өскерлиинишкени	1	10.10 14.10	

		1		
	Ажык эвес үннерниң өскерлишишкннери. Ассимиляция Диссимиляция. Түңнел кичээл	1 1 1	17.10 21.10. 24. 10.	
	Метатеза Сөстүң фонетиктиг сайгарылгазы	1 1	07.11 11.11	
	1.Шын адалганың нормалары. 2.Тыва орфографияның принциптери 3.Слог. 4.Тыва дылда ударение. 5.Хыналда диктант.	5	14, 18,21,24,28.11. 1 1 1 1	
Лексика болгаш фразеология	Лексика болгаш фразеология	Ниити шагы – 8+6		
	Тыва дылдың сөс курлавырының дугайында билиг Сөс болгаш ооң уткалары	1	07.11.	
	Лексиканың тывылган угу	1	02.12	
	Тыва дылдың лексиказының ажыглалы	1	05.12	
	Тыва ономастика болгаш ооң онзагайы	1	09.12.	
	Тыва лексикография	1	12.12.	
	Тыва дылдың фразеологизмнери.	1	16.12	
	Сөстүң лексиктиг сайгарылгазы	1	19.12.	
	<i>Хыналда диктант.</i>	3	22.12	

	<i>Словарьлыг диктант</i>		26. 12 30.12.	
	<i>Төлевилел «Сээң адың болгаш сен»</i>	1		
Морфемика болгаш морфология	Морфемика болгаш морфология	Ниити – 17+4		
	Сөс тургузуунуң дугайында билиг			
	Сөс чогаадылгазының дугайында билиг	1	13.01.	
	Сөс чогаадыр аргалар.	1	16.01	
	Лексика-семантиктиг арга	1	20. 01.	
	Морфологтуг арга.	1	23.01	
	Синтаксистиг арга	1	27.01	
	Морфолог-синтаксистиг арга	1	30.01	
	Аббревиация болгаш калька аргазы.	1	03.02.	
	Конверсия аргазы.	1	06.02.	
	Изоляция аргазы.	1	10.02.	
	Сөстүң морфемниг сайгарылгазы	1	13.02	
	Морфология Морфологияга ниити катаптаашкын.	1	17.02	
	Тускай чугаа кезектериниң грамматиктиг уткалары	1	20.02.	
	Тускай чугаа кезектериниң грамматиктиг хевирлери	1	24.02.	
	Тускай чугаа кезектериниң синтаксистиг хүлээлгелери	1	27.02.	
	Дузалал чугаа кезектери	1	03.03.	
	Чугаа кезектериниң морфологтуг сайгарылгазы	1	06.03.	
	<i>Немелде онаалгалыг диктант.</i>	1	10.03.	
	<i>Словарьлыг диктант.</i>	1	13.03	
	<i>Немелде онаалгалыг эдертиг</i>	1	17.03	
		1	20.03.	
	<i>Шинчилел ажылы «Междометие болгаш үн өттүнер сөстөр»</i>	1	24.03	
	<i>Хыналда ажыл</i>	1	27. 03	
Чугаа.Чугааның стили	Чугаа. Чугааның стили	Ниити саны – 7+5		

	Чугаа чорудулгазының хевирлери	1	07.04.	
	Харылзажылганың хевирлери	1	10.04.	
	Чугааның аңгы-аңгы байдалдары	1	14.04.	
	Функционалдыг стильдер	1	17.04.	
	Сөзүглелдин стилистиктиг сайгарылгазы	1	21.04	
	Сөзүглелди чаартырының хевирлери	1	24.04.	
	<i>Чогаадыкчы болгаш хыналда ажылдар.</i>	1	28.04.	
	<i>Немелде онаалгалыг диктант.</i>	1	05.05	
	<i>Эдертиг</i>	2	08,12.05	
	<i>Кластер</i>	1	19.05.	
	<i>Бөлүк-биле ажыл «Тыва дылда чугаа стильдери»</i>	1	22, 26. 05	

Прошнуровано, пронумеровано

скреплено печатью

всего страниц 9

« 02 » 09

2025 г.

